5
Všudypřítomné máslo a exotika naruby

Klášter Kagjü: co viděl lama Töngjä?

Chtěl bych se nyní věnovat popisu kláštera Kagjü. Není velký ani příliš starobylý, nejde o proslulou metu poutníků ani uskupení, v jehož čele by stála politicky významná osobnost (a takových se v Tibetu najde hodně), ale právě proto je snad zajímavější: jde o běžný klášter, jakých jsou v zemi zasněžených vrcholků stovky. Žije v něm kolem šedesáti mnichů včetně asi třiceti seminaristů, a na obrazech nebo skulpturách na stěnách klášterních chrámů a kaplí naleznete na dvě stě osmdesát různých božstev.

Klášter tvoří skupina budov postavených na hlavním horském úbočí na nevelké vyvýšenině, kde se rozkládá několik košatých stromů – pozůstatek

Klášter Kagjü při pohledu od průsmyku Nathu.

lesů, jež musely kdysi tato místa pokrývat. Malé údolí je posvátné už několik staletí, klášter však pochází z nedávné doby.

Před vchodem do kláštera je zřídlo, u něhož se napájejí zvířata. Mějme na paměti, že v buddhistickém vesmíru se vyskytují „živé bytosti" (*semčän*) a že svět zvířat není od světa lidí nijak kategoricky oddělen. Všichni jsou hodni konečné spásy, všichni mohou dosáhnout stavu svatosti. Zvíře je prostě omezenější bytost než člověk, má méně rozvinuté vědomí a je cele zaujato základními a otupujícími potřebami, jako jsou jídlo, spánek a rozmnožování; avšak jiskra, podstata, která dnes dříme ve volovi nebo v mule, vzplane zítra v určitém člověku nebo se v nějakém buddhovi promění v kosmickou zář. Dějiny světa jsou tudíž v podstatě optimistické; neznají definitivní rozdělení na spasené a zavržené, a kalvinistické předurčení už vůbec ne. Lépe řečeno předurčení znají, ovšem v tom smyslu, že po mnoha tisíciletích, až nastane úplný konec, bude každá bytost osvícena, stane se buddhou a rozplyne se ve veškerenstvu.

Voda vytékající ze zřídla roztáčí modlitební váleček a ten při každé otočce rozezvučí vesele a pronikavě znějící zvonek. Samotný válec se skládá z půl metru vysokého bubnu potaženého plátnem, na němž jsou zlatou barvou vyvedena sanskrtská písmena. Uvnitř bubnu je nespočet napevno svinutých proužků papíru s tisícovkami manter natištěných technikou dřevorytu. Nejběžnější mantrou je ono proslulé *Óm, mani padmé, húm*, které se obvykle překládá jako *Óm* (Buď pozdraven), *mani* (klenote), *padmé* (v lotosovém květu), *húm* (buď pozdraven). Podle zavedené interpretace by klenotem měl být Čänräzig, tedy *bódhisattva* Avalókitéšvara. Kolikrát je mantra napsána uvnitř válce, tolikrát se jakoby pronese nahlas při každém jeho otočení. A protože válec zásluhou vodního pohonu pracuje čtyřiadvacet hodin denně, nechť si každý spočítá, kolik modliteb se takhle „odříká" za měsíc či za rok.

Podobná modlitební velkovýroba se ostatně důmyslně používá v celém Tibetu. Než se začnete smát, vezměte v úvahu, že se jedná o nižší, lidový projev lamaismu: každé náboženství, jež zakoření mezi lidmi, kteří nemají ve zvyku pochybovat nebo kriticky myslet, se bude nevyhnutelně projevovat podobným způsobem. Chtěli bychom snad my posuzovat katolickou víru podle nějaké ženušky modlící se ke svatému Antonínovi, aby jí pomohl nalézt ztracenou jehlu?

U vchodu do kláštera nám přichází vstříc vypasený lama, který vypadá jako správce, jemuž jdou dobře obchody; očividně na nás čeká. Je to *umdzä*, vedoucí, jménem Julgjal („Triumfující nad zemí"). Je mu kolem padesátky, je statný, vysoký, energický a trochu neotesaný; při smíchu působí bodře, pohybuje se však, jako by měl zlézt horu nebo popadnout ďábla za pačesy; seminaristé z kláštera z něho určitě mají hrůzu. Na mě se usmívá, protože

„Óm, mani padmé, húm" („Buď pozdraven, klenote v lotosovém květu"), nejfrekventovanější mantra tibetského buddhismu. Na skalních převisech v údolí Čhumbi (Domo) ji lze spatřit napsanou více než metr vysokými písmeny. Výraz „klenot" se vztahuje k *bódhisattvovi* Avalókitéšvarovi (tib. Čänräzigovi), za jehož živé vtělení je považován dalajlama. Lotosový květ je symbolem čistoty, protože jeho křehká krása se zvedá nad bahno močálů, a nesmrtelnosti, jelikož odkazuje k buddhům a *bódhisattvům*, kteří se vznášejí nad iluzorním vírem vášní, zrození, smrtí a strastí. Na různých esoterických úrovních mívá tato magická formule rozličné další výklady. Poměrně rozšířená je interpretace z pohledu sexuálního: představa klenotu v lotosovém květu poeticky naznačuje spojení muže a ženy. Odtud se odvíjí celá metafyzická symbolika podobná té, jež je explicitně obsažena v postavách tantrických bohů objímajících v mystických milostných aktech (*jab-jum*) své družky (*šakti*), do jejichž ženských postav se vtěluje psychická dynamika a duchovní energie.

jsem cizinec s rupiemi v kapse. (Nedal jsem mu ostatně okamžitě stříbrňák ze strachu, že by se jeho shovívavost mohla vytratit? Vlastně se zdá, že být tak nerudný se v životě vyplácí.) Pozoruji ho, když si myslí, že se nedívám, a vidím, že rysy ve tváři mu tuhnou; v duchu si tu hranatou čelist spojuji se sukovitými prsty na velkých rukou – spojení, jež se určitě instinktivně vybavuje také chlapcům z kláštera. Ti se drží v ústraní, neboť ještě nevědí, jestli mají podlehnout zvědavosti a prohlédnout si cizince zblízka, nebo strachu z *umdzäho* a odejít.

Někteří evropští autoři v nás navozují představu, že lamové tvoří populaci složenou pouze z přemýšlivých mudrců nebo asketů obdařených mimořádnými schopnostmi. Skutečnost je ovšem zcela jiná: tibetský církevní svět je živý, pestrý a oplývá osobnostmi všemožného ražení; světu katolické církve se ostatně podobá do té míry, že už v roce 1845 to na misionáře Huca hluboce zapůsobilo. Jistěže potkáte asketu, který tak dlouho umrtvoval své tělo, až je proměnil v křehký nástroj skrytých psychických sil, v jakési velmi citlivé tykadlo, jež ve světě lidském a přirozeném reaguje na nadlidské a nadpřirozené. Setkáte se však také s mazaným a pěkně vykrme-

ným opatem, který vám hravě vysvětlí nějaký ožehavý psychologický nebo ekonomický problém; s jízlivým a nesympatickým mravokárcem i dobráckým prosťáčkem; s velkým učencem, který sice postrádá jakoukoli jiskru, zato zná zevrubně *Kandžur* i *Tandžur*; a určitě i s obecním bláznem, který se opíjí, zpívá, hraje hazardní hry, miluje ženy, a v jehož bláznovství se přesto skrývá moudrost. A není to tak tisíckrát lepší? Koho by zajímalo abstrahování, když může poznat lidi z masa a krve! Lamové nejsou takoví, jaké bychom si je přáli; nejsou to neskutečné postavičky namalované na slonové kosti nebo na pergamenu (ty patří do muzea), nýbrž živé bytosti, které se oku na jiných základech stojící kultury ukazují se svými vadami, svými přednostmi i svou vnitřní konzistencí. Nějaký fiktivní Anatole France by docela dobře mohl napsat novou verzi románu *Pod jilmy*, která by se neodehrávala v Evropě, nýbrž ve Lhase nebo v Tašilhünpu.

Procházíme klenutou vstupní branou a ocitáme se na prosluněném nádvoří, kde mezi kameny nepravidelných tvarů roste řídká zelená tráva; obklopí nás tady příjemně klidný pocit navozený starými známými věcmi. Ve vchodech do kuchyně (což je rozlehlá místnost plná kouře a sazí, s pekelnými kotli, vědry jako z komických eposů a dlouhatánskými začerněnými trámy ztrácejícími se v temnotě) se objevuje spousta obyčejných mnichů, *dapů* (*lama* – „mistr" – je pouze ten, kdo absolvoval studia a složil určité zkoušky). Další se naklánějí ze schodiště; mnozí se usmívají, většinou plaše. Všichni čekají, až promluvím nebo udělám přátelský posunek. Tibeťané jsou opravdu podivní xenofobové; jsou to totiž xenofobové abstraktní, teoretičtí. Před cizinci svou zemi uzavírají a ve Lhase vydávají přísné zákony, jimiž je chtějí udržet v co největší vzdálenosti; jakmile se k nim však cizinec dostane, vítají ho radostně a nadšeně.

Západ pro ně představuje svět oslnivých tajemství. Jsme pro ně jakási exotika naruby – exotika letadel, fotografií, hodinek, penicilínu a řízených, opakovatelných zázraků. Lama je schopen se vznést při levitaci, ale trvá mu deset let, než ho na to náročná asketická cvičení připraví, a ani pak se mu to nemusí podařit; letadlem zato může létat každý. Představujeme pro ně tudíž exotiku magické nadvlády nad živly. Jsme bájný lid, jenž se spojil s duchy přebývajícími pod i nad zemí a výměnou za kdoví jakou ďábelskou úmluvu nabyl jejich nadlidských schopností. *Umdzä* se na chvíli vzdálil, snad šel oznámit představenému kláštera náš příchod, a okamžitě nás obklopí seminaristé; chtějí se podívat – a možná si i sáhnout – na fotoaparát. V té tlačenici skoro není k hnutí; do mých plic zatím v mocných závanech proniká *foetor thibeticus*.

Foetor thibeticus se skládá z různých přísad; extrémní špína osob i oděvů vytváří základnu, které se zásluhou máselné zatuchliny dostává lyrického rozmachu. Ta špína je pradávná, nesmírná a trojrozměrná. Po měsíce a roky

se nánosy špíny usazují na pažích, kotnících, lýtkách i za krkem. Vypadá to, že si tady takový krunýř s láskou pěstují; možná mají v úmyslu utvořit si jakýsi pomník, jenž by přetrval tělo, nebo zamýšlejí studovat stavbu špíny v jejím pozvolném a složitém ukládání. Špína nakonec určitě rozvíjí svou vlastní osobnost, takže člověk si tam uvnitř musí připadat jako samodruhý. A nenastane pak někdy okamžik, kdy se ona skořápka promění v jakýsi kadlub, z něhož člověk v noci tajně vyklouzne, a všechno to ošklivé a mazlavé zůstane stát opřené o zeď jako *rolang*?

K nejsvéráznějším rysům Tibetu ostatně patří, spolu s kostmi a tichem, i máslo. Nechce se ani věřit, že by ho vyhublé jačí krávy pasoucí se mezi kamením a na písku mohly produkovat takové potoky! A přece se tenhle pokojný, ušlechtilý tuk rozlévá po celém Tibetu: prodává se i v nejzapadlejších vesničkách; vyrábějí se z něho obětiny bohům do chrámů i soukromých kaplí; formují se z něho mistrné plastiky, které se pak s pozoruhodnou zručností kolorují; hoří v lampách; platí se jím daně; ženy si jím potírají vlasy a často i tvář; přináší i dostává se jako dar; jí se s *campou*, praženou ječnou moukou, a pije se s čajem. Máslo, máslo, všude samé máslo, při každé příležitosti a ke každému použití; máslo velkolepé, všudypřítomné, majestátní.

Podobně jako máslo se všude vyskytují i kosti. V jiných zemích, Itálii nevyjímaje, jistě umírá či je zabíjeno mnohem více zvířat než v Tibetu. Pokud je mi však známo, nikde jinde na světě neuvidíte na cestách, stezkách, před domy i v horských průsmycích tolik koster, lebek, lopatek, kyčlí, obratlů a žeber jako právě tady. Nedochází k tomu jen tak, samovolně; jedná se o autentický, prapodivný kulturní rys. V Tibetu se kosti zvířat nepohřbívají, neskrývají se před lidským zrakem ani se nelikvidují; jako kameny leží podél cest a u vchodů do domů; šlape se po nich a kope se do nich, děti si s nimi hrají nebo jimi po sobě házou. A tato shovívavost, která hraničí s nevyslovenou radostí, vyjadřuje také určitý postoj. Kosti jsou cosi jako druh květiny, útěcha, potěšení. Nezrcadlí se v nich snad šalebný tok času, z něhož se člověk musí vymanit, pokud chce dojít spásy? Kdo ví.

Po máslu a po kostech přichází na řadu třetí prvek: nezměrné ticho. Moderní fyzika mluví o kontinuálním čtyřrozměrném časoprostoru. Tibet je tvořen kontinuálním čtyřrozměrným „časotichem". Je tu žluté a okrové ticho kamenitých plání, azurově zelené ticho ledovců i ticho údolí, nad nimiž krouží vysoko u slunce jestřábi. A je to ticho, které vše pročišťuje; máslo tichem okorává, kosti se tichem rozpadají na prach a v duši toto ticho zanechává nepopsatelnou snovou něhu, jako bychom nakrátko spočinuli v pradávném domově, jehož jsme pozbyli na rozbřesku dějin.

„Kušog-sáhibe," volá na mě *umdzä* z jednoho klášterního balkónu, „Velevzácný vás očekává."

Seminaristé se kolem mě dychtivě tísnili, aby se podívali do hledáčku leiky; jakmile zaslechli prefektův hlas, vmžiku se rozprchli. V doprovodu *umdzäho* a několika dalších mnichů jsem konečně vkročil do malého sálu, kde se má za chvíli objevit rinpočhe (Velevzácný) Ngödub Dordže („Posvěcený hromoklín"). Po pravdě řečeno, nejvyšším představeným kláštera není on. Hned to vysvětlím: je jím postava jménem Thubtän Ödän („Věčné světlo Buddhova učení"). Tento muž žil asi před sto lety; jeho pozemskou existenci provázela taková míra svatosti i prorocké moudrosti a objevily se v ní tak význačné příznaky blížícího se konečného osvícení, že ho po jeho smrti považovali za *bódhisattvu*. Má-li klášter za nejvyššího představeného skutečného *bódhisattvu*, je na tom dost dobře. Znamená to něco jako poskytnout přístřeší velvyslanci Absolutna nebo mít vlastního zástupce v diamantových síních vesmíru. Znamená to mít spolehlivou a uklidňující konexi na Nezpochybnitelné a Nezvratné.

Jak že se Thubtän Ödän vrátil mezi lidi? Krátce po smrti se převtělil do jiného, dětského těla; znovu se tedy narodil a jeho přebývání v této druhé pozemské schráně prokázaly zázračné události. Dítě pak vyrostlo, v klášteře i ve Lhase se mu dostalo zvláštního vzdělání, a dospělo pak v muže, který po mnoho let rozhodoval o osudech své komunity a nakonec také zemřel.

Před několika lety, v roce 1937, se Thubtän Ödän převtělil podruhé – a opět do dítěte. Nikdy se však nejednalo o smrt a narození v našem smyslu slova, nýbrž o přechod téže duchovní podstaty – téhož *bódhisattvy* Thubtän Ödäna – z jednoho fyzického bytování do druhého. A tak se nyní na svět dívá očima útlého a zamyšleného devítiletého hocha. Dokud nedosáhne plnoletosti, komunitu dočasně spravuje regent rinpočhe Ngödub Dordže. Později uvidíme, jak se tohle všechno v případě dalajlamy a správy samotného Tibetu opakuje v nesrovnatelně velkolepější formě.

Zatímco se čeká na Velevzácného, bere mě mladý lama jménem Töngjä („Ušlechtilý účel") na prohlídku klášterních kaplí. Když už je o něm řeč: zřídkakdy jsem v Tibetu viděl tak dokonalé ztělesnění ideálu mnišské krásy. Je pohledný, dlouhé černé vlasy nosí pečlivě sepnuté vzadu na hlavě. Rysům jeho bezvousé tváře je vlastní vyvážená mytologická spanilost, trochu jakoby ve stylu Gauguinových obrazů. Je plachý i vážný, rozpačitý i vznešený; po těle mu v antických záhybech splývá látka mnišské kutny.

Vracíme se do malého sálu. Z vedlejší místnosti je slyšet rychlé cupitání, nervózní pohyby kuten a sutan, napjaté a krátké ticho, jež předznamenává příchod důležité a dlouho očekávané církevní osobnosti. Vstupuje *umdzä* a říká mi, abych zůstal, kde jsem, a nachystal si stuhu. V Tibetu je zvykem, že přijde-li člověk na návštěvu k významné osobě, daruje jí bílou hedvábnou stuhu (*khatag*) a dotyčný pak dar opětuje podobným způsobem. Jedná se o výměnu, již je třeba vykonat s mnoha úklonami, mnoha úsměvy

a s oněmi pečlivě propracovanými a odstupňovanými projevy úslužnosti, které všichni orientálci dodržují a milují.

Po chvilce slyším, jak v sandálech pomalu kráčí nějaký letitý muž, a na prahu se objevuje Velevzácný. Statnému obrovi je čtyřiaosmdesát let, je to hotový lidský dub, jemuž z lišáckých, bystrých a pronikavých očí vyzařuje vitalita a věkem neumenšené schopnosti. Na sobě má důstojnou, archaicky krásnou bhútánskou tkaninu v barvě přírodního konopí s jednoduchými barevnými proužky; na hlavě nosí turban z umělých vlasů, jak je u mnichů ze školy Kagjüpa zvykem.

Velevzácný chvíli postojí na prahu, aby na mě vahou své důstojnosti udělal náležitý dojem, a potom slavnostně přichází dopředu. Hned mi dojde, že mám co do činění s ostříleným mistrem choreografie, a při předávání stuhy se snažím své role zhostit, jak nejlépe dovedu. Zřejmě se ale dopouštím nějaké hloupé chyby v etiketě, protože všichni vyprsknou smíchy. Abych zachránil situaci, odříkám pozdravy vyšperkované co nejuctivějšími výrazy, což kmeta patrně uspokojí, takže se s brumláním odebere na svůj lakovaný stolec. Pro mě připravili strašlivou evropskou vysokou stoličku, která vyhlíží, jako by pocházela z laciné kavárny, a stolek, tedy věci, které se nelítostně tlučou s místním tibetským zařízením. Je smutné, když člověk vidí, že Západ v Asii vždycky zastupují věci ošklivé, nekvalitní a bezcenné.

„Odkud přicházíte?“ ptá se mě Velevzácný.

„Ze země, která se jmenuje Itálie – *Itália-jul*...“

„Výborně, pokud tedy přicházíte z *Itália-jul*, mohu klidně mluvit naším jazykem...“

Je neuvěřitelné, jak se v těchto údolích šíří zprávy. Evropanů i všeobecně cizinců je tu velmi málo; přitahují všetečnou pozornost, jsou to tajemné bytosti, představitelé ještě tajemnějšího a vzdálenějšího „vnějšího světa“ oplývajícího zázračnými, obávanými a zároveň vytouženými věcmi. Proto tady u každého cizince rozebírají i ty nejniternější a nepodstatné rysy. Lidé ze vzdálených osad, kam jste nikdy nevkročili, mají informace o vašem věku i o tom, co rádi jíte; vědí, jestli jste nerudní, štědří nebo vznětliví, zda dlouho spíte, hodně čtete, jestli se vám líbí místní děvčata, zda chodíte na lov, dáváte velké spropitné... Zásluhou profesora Tucciho se teď Italové v Tibetu těší pověsti badatelů a znalců všech stránek zdejší civilizace a Tibeťané se přirozeně domnívají, že všichni Italové mluví tibetsky stejně dokonale jako proslulý *geše* (doktor) z Říma. Důvěra Velevzácného v mé znalosti gramatiky a slovní zásoby je však přehnaná, a musím ho poprosit, aby se vyjadřoval pomaleji a jednodušeji.

„Ale kde vlastně leží *Itália-jul*?“

Zatímco ze šálku usrkávám tibetský čaj, snažím se lamovi ozřejmit polo-

hu naší země ve vztahu k dalším, známějším místům na světě, což není snadné, protože představy Velevzácného jsou velkolepě mlhavé.

„A kde je potom Amerika?“ zvolá po mém dlouhém výkladu provázeném názornou gestikulací (tady ten šálek je Indie, čajová konvice je Velká Británie...).

„Amerika je na druhé straně...“

„Takže Itálie leží poblíž *Ripän* (Japonska), že?“

„Ne tak docela, rinpočhe, leží tady, blíž k *Jindži*, Velké Británii...“

„Rozhodně je to hrozně daleko... velmi podivné místo...“

Na tomto místě se mi vybavuje Charlesem Bellem zmiňovaný *Dzamling Gjäšä Melong* („Přehled úplného popisu světa“), tibetský traktát o geografii, který se ještě donedávna používal ve školách a v jehož jedné podivuhodné pasáži o Sicílii se praví, že „je tam vysoká hora a mezi jejími skalisky šlehá vysoký oheň. Tento oheň sestupuje do moří a vrací se do skal. Nestravuje byliny ani stromy, nýbrž zlato, stříbro, měď a lidské bytosti. A nalézá se tam jistý druh byliny, která neroste nikde jinde. Jestliže ji člověk pozře, zahubí ho smích.“ Že bychom tu měli vzdálený ozvuk nejenom Etny, ale také révy, která se s tak vynikajícími výsledky pěstuje na jejím úpatí?

Chvíle ticha. Z povinné zdvořilosti pojídám jeden z umaštěných, rozměklých keksů obalených chmýřím a prachem; celé měsíce asi ležely na nějaké klášterní polici a budí ve mně nepopsatelný odpor. Snažím se myslet na něco jiného (musím se totiž přinutit několik kousků spolknout) a pozoruji při tom rinpočheho tvář. Jak vyhraněný výraz má v těch očkách! Určitě to není asketický, nad světské věci povznesený lama, nýbrž hodnostář, který šťastně završuje svou krásnou a zářnou kariéru; znalec lidí, jejich slabostí i tajných pohnutek.

Do místnosti mezitím vstoupil mnich s dopisem; pošta z Indie se zastavila v *gönpě* a hned pokračovala směrem na sever, ke Lhase. Na dopise je indická známka a adresu psal očividně Evropan. Velevzácný obálku dlouho zkoumá, pak ji otevře rukou na svá léta mimořádně pevnou, a když spatří písmena, která neumí rozluštit, obrátí se na mě, abych mu je přečetl a přeložil. Jsou to zprávy od starých známých: od Nálandových! Před několika měsíci strávili v klášteře několik týdnů a teď píšou, že se mají dobře, že se z Kalkaty opět vydali na cestu do západního Tibetu, a ptají se, jak se daří tomu a tomu lamovi či *dapovi*, Velevzácnému i malému živému *bódhisattvovi*. Zdá se, že všechny v místnosti to velmi potěšilo, a jména, jež byla v dopise zmíněna, hned kolují od úst k ústům.

V té chvíli pozvednu oči a všimnu si, že mladý lama Töngjä je neklidný, skoro až rozrušený. Jak vracím dopis zpátky do obálky, obrázkem dolů z ní na stůl vypadnou dvě nebo tři fotografie, jichž jsem si prve nevšiml. Lama Töngjä je bleskově popadne, chvíli se na ně dívá, pak je schová mezi záhy-

Seminaristé v klášteře Kagjü při lamaistickém obřadu.

by své kutny a uteče. Ostatní se usmívají. Nikdy jsem se nedozvěděl, co ty obrázky zachycovaly. Byly to jeho podobenky od paní Nálandové, tedy pouze nepřímé vzpomínky? Nebo na nich byla sama – záhadná, temná a tantrická Dévi Nálandová, vyhlížející se svým smutným, až nedůvěřivým úsměvem jako médium?

Jakmile skončila návštěva u Velevzácného, sestupuji s *umdzäm* dolů, abych se podíval na malého živého *bódhisattvu* Thubtän Ödäna. Před vlastním klášterem stojí další menší budova, v níž žije chlapec-převtělenec se svými učiteli a seminaristé. Vítá mě tu zavalitý, celkem mladý lama, který vypadá jako Číňan; energicky přežvykuje betel, po němž má ústa celá zarudlá, jako kdyby zvracel krev. Tento v podstatě nevinný nešvar, jehož následky tak strašně vypadají, se mezi Tibeťany podél karavanní cesty, která se šplhá z Indie do Lhasy, šíří poměrně rychle. Zavalitý lama mě velmi srdečně zve, abych se v jeho světnici zastavil na šálek čaje. Místo působí sympaticky, je hned poznat, že mezi těmi zdmi žije učenec.

Na boku je podél stěny rozloženo několik velkých, asi na dlaň vysokých čtvercových polštářů (*dänů*), které v Tibetu slouží jako sedačky. Možná že v noci na nich lama spí; přes den na nich sedí se zkříženýma nohama. U okna se nachází obvyklé pracovní místo: nízký čtvercový stolek s četnými knihami, mnoha lejstry, kalamářem a pery. Tibetské knihy jsou dlouhé,

úzké, ručně tištěné; stránky drží pohromadě pomocí kusu látky, do něhož jsou zabaleny, a dvou dřevěných desek. V koutě leží na druhém stole spousta dalších knih. Potom tu je malý tabernákl s obětinami z rýže a z másla; na stěnách visí několik *thangk*, z nichž jedna vyniká svou mimořádnou elegancí: pozadí je zcela černé a na něm je zlatými tahy živě zobrazena hrůzostrašná postava Paldän Lhamo. Neobyčejně rafinovaný kousek, mistrovské dílo metafyzického satanismu vyjadřujícího se v symbolech.[1]

Při hovoru si brzy uvědomím, že lama je přímo studnice informací; člověku se nechce chvátat a znovu vyrážet na cestu. I jeho místnůstka působí velmi sympaticky. Panuje v ní poklidná, od zbytku světa izolovaná atmosféra míst, kde tráví svůj čas ten, jehož život tvoří vědomosti a studium. Vybavují se mi podobná místa v jiných částech světa; „přemítací pokoj" Giorgia Pasqualiho na nábřeží florentského Arna, či domeček Hiromičiho Takedy v Kjótu. Hiromičimu bylo čtyřiadvacet, získal diplom z filosofie a pracoval jako univerzitní asistent. Krátce předtím se oženil. S manželkou Namiko obývali dvě místnosti; v jedné stály knihy až ke stropu, do druhé již pronikaly, jenom maličká kuchyň stále odolávala. Trávil jsem u Hiromičiho celá odpoledne; směsicí japonštiny, francouzštiny a němčiny jsme probírali všechno možné a dohodli jsme se, že pro japonské čtenáře společně sepíšeme životopis Leonarda da Vinci. Potom přišla válka.

Diktátoři se oprávněně domnívají, že nejtěžší prohřešky namířené proti jejich tyranii se páchají na podobných skromných, zpřeházených, lejstry zaplněných místech. Cožpak právě tady nevzcházejí první semínka nových myšlenek a nových směrů, nenavazují se právě zde prostřednictvím četby kontakty a neprobouzejí náklonnosti překračující těsné národnostní hranice? Často tak člověk, který žil potichu se svými knihami, vyráží do světa s větší odvahou než ten, kdo strávil mládí rebelováním a pokřikováním v davu. A nejspíše právě tady lze pocítit všeobecnou solidaritu mezi lidmi, byť příslušejí k navzájem velmi vzdáleným kulturám, silněji než kdekoli jinde.

„*Kušogu*, nechcete se zajít podívat nahoru na malého Velevzácného?" V tichosti procházíme několika místnostmi. Chlapci nic neřekli (nebo že by režie byla tak dovedná?); nacházíme ho v malé čtvercové místnosti – nezařízené, avšak s bohatou zlatou výzdobou –, jak sedí na polštáři u maličkého vyřezávaného dřevěného stolku natřeného jasnými barvami. Právě pročítá obrovské stránky nějaké staré knihy. Je štíhlý a křehký, pobledlý, nehezký, trochu smutný, oděný v prosté hnědočervené mnišské kutně. Budí nevýslovnou lítost, ani nevím proč.

„Je mu necelých devět," říká mi lama při návratu dolů, „doktrínu však již neuvěřitelně ovládá. Určitě toho zná víc než já, který ho učím, dokonce

1 Ve skupině Osmi ochránců víry je Paldän Lhamo jediné ženské božstvo.

Tibetská knihovna.

i víc než většina starých mnichů. Nesvědčí to snad o tom, že se skutečně jedná o reinkarnaci Velevzácného Thubtän Ödäna?“ Úsměv tohoto humanisty a exegeta je lehce ironický; o to zřetelněji vynikne jeho podobnost s klasickým typem čínského literáta. „Dávejte pozor, schodiště je příkré,“ dodává; odvrátil jsem totiž svůj pohled od chodby a chvilku jsem se pokoušel pohlédnout mu do očí.

Ocitáme se znovu na dvoře: tam mne zaujme podivný zvuk. Vypadá to, jako když těžké, skřípějící kolo starého mlýnu něco drtí; při každé otočce

vrzajícího a vzdychajícího dřeva pravidelně zazvoní zvonec. Zamířím k malé kapli stojící v rohu dvora, a když vstoupím, zpozoruji, že zvuk vydává otáčející se majestátní buben – asi tři metry vysoký a očividně velmi těžký –, který rytmickým popotahováním za dva provazy roztáčí nuzná, slepá, na zemi usazená stará žena.

„Mantra je v něm napsaná miliónkrát," připojuje se k nám *umdzä*. „Je to Dordžesempova mantra; zní *Óm, swa sato, húm!* Co že to znamená? Nikdo přesně neví. Ale opakovat ji přináší štěstí. Při každém otočení se jakoby nesčetněkrát opakuje. Všechno tady kolem je prostoupeno dobrem. A ta stará žena si vydělá na večeři z kuchyně..." Směje se. „Hej, stařeno, nejsi unavená? Jen pěkně pracuj... Večer ti *dapové* v kuchyni něco dají..." Svýma velkýma, kostnatýma rukama *umdzä* dvakrát rázně udeří do bubnu, který se na chvíli roztočí rychleji. Žena se naklání dozadu a protahuje si záda; jako všichni slepci se usmívá do prázdna.

Moje návštěva v Kagjü-gönpě se náhodou uskutečnila v době jednoho z největších buddhistických svátků. V přízemí hlavního chrámu objevuji seminaristy (*rigčhungy*), jak se zkříženýma nohama sedí ve dvou řadách na svých vysokých polštářích. Na obou koncích každé řady je lama – jeden s bubínkem, druhý s trubkou; další vychovatel (*udže*) diriguje hudbu a sborovou recitaci chlapců. Rituál je velmi strohý a velmi slavnostní. Nezahlédnete tu onu ledabylost či lajdácké čtení, jakých si snadno povšimnete v jiných klášterech; hned se pozná, že je přítomen *umdzä*. Jakmile se tu ukázal, z každého chlapce se ihned stal přímo vzor příkladného chování.

Teď *umdzä* pomalu prochází s mohutnýma rukama složenýma za zády sem a tam po chrámu. S chlapci znovu zakouším tutéž hrůzu, kterou v nás před mnoha lety ve Florencii vyvolával *umdzämu* podobný otec piarista Novelli, zvaný „obchodník s vínem". Chudáci kluci, vytrhli je z maminčina náručí a strčili je sem, aby se z nich uprostřed úděsných symbolů a démonických miniatur z másla stali divotvůrci!

Rytmizované čtení pokračuje. Některé věty předříkává vychovatel sám svým hlubokým a zvučným hlasem, ostatní mu odpovídají. Občas se to výrazně podobá přeříkávání modliteb v katolickém kostele. Potom jeden lama bez jakéhokoli varování rozezvučí *gjaling* (stříbrnou trubku) a jeden ze seminaristů zaduje do *kanglingu*, trubky vyrobené ze stehenní kosti šestnáctileté panny, načež se vesmír zbortí a ve zničující disonanci se rozletí na tisíc kousků.

Dovětek (1998)

Jak už bylo řečeno, nebohý klášter Kagjü se stal jednou z četných obětí barbarských násilností, jichž se v letech 1966–76 dopouštěli čínští fanatici a jejich mladí tibetští nohsledi. K minulosti, přesněji k době předcházející šedesátá léta dvacátého století, se proto vztahuje

všechno, co se v textu praví například o počtu mnichů v klášteře či o sochařsky a malířsky ztvárněných dvou stech osmdesáti různých božstvech. Do textu jsem nezasahoval, protože považuji za správné, aby se dochoval jako svědectví o zaniklém tibetském světě. Budou-li tomu okolnosti příznivé, možná se v budoucnu tento svět alespoň částečně obnoví; nikdy už však nebude stejný jako předtím. Nevrátí se už onen ryzí středověk vzdálený veškerému dění, který byl pro Tibet v roce 1937 příznačný. Snadné dopravní spojení, šíření informací, napodobování cizích obyčejů, příchod elektřiny, benzínu, umělé hmoty a kapalného plynu, vliv komunistické propagandy i čínská kulturní indoktrinace už patrně přivodily tak hluboké změny, že návrat ke starým pořádkům by byl neproveditelný nebo by působil uměle a falešně, přestože po něm lidé upřímně touží. Možná se do těchto míst navrátí řeholnický život, dokonce snad v očištěné podobě a s vyšším stupněm uvědomění (jak se to dnes děje v některých křesťanských řeholnických komunitách ve Spojených státech a jiných podobně rozvinutých zemích), avšak pro nás, či spíše pro naše vnuky, to už bude svět zcela odlišný.

Také rozlehlý a mohutný klášter Dungkar, ležící v půli cesty mezi Jatungem a Phagri, byl vypálen a barbarsky vypleněn. Jeho představenému Ngawang Lozangovi, považovanému za bódhisattvovu *reinkarnaci, se jen zázrakem podařilo uniknout. Onen jímavý příběh se mě dotýká osobně. Jednoho dne roku 1995 jsem ve Florencii obdržel dopis od jisté Američanky, tuším že německého původu, která mě prosila o kopii podobizny mladého* bódhisattvy *(viz fotografii na s. 100), protože ji chtěla darovat lamovi Ngawang Lozangovi, který měl vyučovat tibetštinu na Cornellově univerzitě a chystal se brzy oslavit šedesáté narozeniny. Dojat touto zprávou – že alespoň jeden člověk z Jatungu z roku 1948 je živ a zdráv –, jsem dotyčné ihned zaslal požadovanou fotografii a další poslal přímo lamovi. Malá příhoda tak zahájila velmi milou korespondenci mezi lamou, v cizině známým pod jménem Domo geše rinpočhe, a autorem těchto stránek. „V roce 1959 jsem pobýval ve Lhase," vypráví lama, „a čínští komunisté mě uvěznili skoro na dva a půl roku. Naštěstí mě pak propustili a já se odebral do Indie. Potom jsem hodně cestoval… V roce 1969 jsem viděl také Řím a profesora Tucciho. Nakonec jsem se v roce 1976 usadil v pohoří Catskills ve státě New York. Mohl jsem potom dělit svůj čas mezi Spojené státy a Indii, a jednou za rok jsem se přemísťoval z jednoho státu do druhého… Pohled na Vaše fotografie mi udělal nesmírnou radost. Klášter Dungkar bohužel úplně zničili, nenechali stát ani základy! Náš národ je však velmi silný. Už před pár lety klášter znovu postavili a vybavili novými sochami i vším potřebným. Velmi doufám, že se mi nový Dungkar podaří navštívit, nevím ale, kdy to bude možné. Bylo by milé, kdybyste za mnou na pár dní přijel. Žijeme tu v nádherném a poklidném lese. Dbejte zatím na své zdraví a nechť se ve Vaší mysli rozhostí mír. Srdečně Vás zdraví*

Ngawang
(Domo geše rinpočhe)

(V dubnu 1999 jsem se s lamou v New Yorku skutečně setkal. Bylo mu jen něco přes šedesát, ale vypadal zesláble; v čínském zajetí musel jistě hodně vytrpět.)